

7. Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας και δίκαιο βιομηχανικής ιδιοκτησίας

Καθένα από τα δίκαια αυτά έχει διαφορετικό αντικείμενο προστασίας και κατά συνέπεια διαφορετική διαμόρφωση. Το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας έχει ως αντικείμενο προστασίας τα έργα του λόγου, της τέχνης και της επιστήμης, με επίκεντρο διαμόρφωσής του το δημιουργό και τα ηθικά και περιουσιακά συμφέροντά του. Το δίκαιο της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, στο οποίο περιλαμβάνονται το δίκαιο των ευρεσιτεχνιών, των σημάτων και γενικότερα των διακριτικών γνωρισμάτων, έχει ως αντικείμενο προστασίας τα δημιουργήματα της τεχνικής και της επιχειρηματικής προσπάθειας και η διαμόρφωσή του συγκεντρώνεται στην οικονομική εκμετάλλευσή τους. Αν όμως η κατηγορία των αντικειμένων προστασίας είναι εκείνη που διαφοροποιεί τα δύο αυτά δίκαια, η ίδια η φύση των αντικειμένων αυτών ως άυλων, τα συνδέει σε ένα ιδιαίτερο, ενιαίο κλάδο δικαίου, της «πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας» ή από κοινού «της διανοητικής ιδιοκτησίας». Αυτή η σύνδεσή τους εκφράζεται τόσο σε δυνατότητες συμπληρωματικής εφαρμογής τους όσο και σε μια παράλληλη προστασία τους από άποψη κοινοτικού (όπως η Οδηγία 2004/48 για την επιβολή των δικαιωμάτων

διανοητικής ιδιοκτησίας) και διεθνούς δικαίου (όπως η συμφωνία TRIPS).

8. Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας και δίκαιο ανταγωνισμού

Δίκαιο ανταγωνισμού είναι εκείνο το ενιαίο δίκαιο που περιλαμβάνει τόσο το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού όσο και το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού ή, όπως αλλιώς χαρακτηρίζεται, κατά των περιορισμών του ανταγωνισμού. Το πρώτο αποσκοπεί στη διατήρηση της ανταγωνιστικής ελευθερίας στον οικονομικό χώρο «καθαρής» από αθέμιτες πράξεις. Το δεύτερο θεσμοποιεί και εξασφαλίζει την ίδια την ανταγωνιστική ελευθερία στον οικονομικό χώρο, αυτό το ίδιο το φαινόμενο του οικονομικού ανταγωνισμού απαγορεύοντας συμπράξεις επιχειρήσεων και καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης, που μπορούν να νοθεύσουν ή νοθεύουν τον ελεύθερο ανταγωνισμό. Έτσι το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού και το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού μεθοδολογικά διαφέρουν από άποψη βάσεως της περιεχομένης σ' αυτά νομικής απαξίας και από άποψη αντικειμένου. Ποια είναι η σχέση τους προς το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας;

Το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί ειδική ρύθμιση για τα «έργα» που προστατεύει. Κύρια συνέπεια της ειδικής ρύθμισης είναι ότι η κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας προστασία αποκλείει την προστασία κατά το δίκαιο του αθέμιτου ανταγωνισμού. Ζήτημα υπάρχει ως προς τη δυνατότητα συμπληρωματικής εφαρμογής του δικαίου του αθέμιτου ανταγωνισμού. Κι αυτό, γιατί η γενική ρήτρα του άρθρου 1 ν. 146/1914 «περί αθέμιτου ανταγωνισμού», κατά την κρατούσα στο δίκαιό μας γνώμη, εφαρμόζεται περιοριστικά στις εμπορικές γενικά συναλλαγές και όχι στα ελεύθερα επαγγέλματα, όπως του συγγραφέα, του καλλιτέχνη κ.ά. Γίνεται ωστόσο δεκτό από τη θεωρία και τη νομολογία ότι η γενικότητα ορισμένων διατάξεων του δικαίου του αθέμιτου ανταγωνισμού και οι αρχές που θέτουν, επιβάλλουν συμπληρωματική εφαρμογή του σε θέματα που παραμένουν έξω από τη ρύθμιση της πνευματικής ιδιο-

κτησίας ή σε αθέλητα κενά της ειδικής αυτής ρύθμισης, όταν, στο πεδίο συναλλαγών του άρθρου 1, ιδιαίτερες ανταγωνιστικές περιστάσεις δικαιολογούν την εφαρμογή αυτή. «Ιδιαίτερες περιστάσεις» νοούνται συμπληρωματικά στοιχεία που θεμελιώνουν το άδικο της πράξης, κείμενα όμως έξω από το πραγματικό που προσδιορίζεται από το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Συνεπώς, το προβάδισμα της ειδικής προστασίας έναντι των διατάξεων περί αθέμιτου ανταγωνισμού να μην υπολαμβάνει ότι η προστασία μέσω του τελευταίου δεν μπορεί να έρχεται σε αντίθεση με την πρώτη, αλλά το προβάδισμα αυτό, με την έννοια «της μη αντίθεσης», δεν μπορεί να προβληθεί, εφόσον συντρέχουν ιδιαίτερες περιστάσεις που θεμελιώνουν τον αθέμιτο χαρακτήρα της πράξης (αρχή επικουρικότητας), όπως περιστάσεις παραπλάνησης του κοινού, παρεμπόδισης, συστηματικής ανάληψης της ξένης επιχειρηματικής παροχής, κατάχρησης εμπιστοσύνης.

Το δίκαιο τώρα του ελεύθερου ανταγωνισμού ισχύει άμεσα και για την οικονομική δραστηριότητα στον χώρο των έργων, του λόγου, της επιστήμης και της τέχνης. Κεντρική έννοια και υποκείμενο των κανόνων του δικαίου αυτού είναι η επιχείρηση (άρθρ. 1 και 2 ν. 3959/2011 που αντικατέστησε το νόμο 703/77, και άρθρα 101 και 102 –πρώην 81-82 Ε.Κ.– ΣΛΕΕ) νοούμενη ευρέως ως ο φορέας που ασκεί οικονομική δραστηριότητα ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς του και από τον τρόπο χρηματοδότησής του. «Επιχείρηση» με την έννοια αυτή, και συνεπώς δυνατό υποκείμενο των κανόνων προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού, είναι και οι «δημιουργοί έργων» πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον εκμεταλλεύονται οικονομικώς τα έργα τους και ιδιαίτερα οι επιχειρήσεις εκμεταλλεύσεως των περιουσιακής φύσεως δικαιωμάτων των δημιουργών' π.χ. εκδοτικές, κινηματογραφικές, δισκογραφικές και γενικότερα επιχειρήσεις παραγωγής υλικών φορέων ήχου ή και εικόνας κ.ά.

9. Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας και «συγγενικά δικαιώματα»

Με τον όρο «συγγενικά δικαιώματα» (Verwandte Schutzrechte)

ή «γειτονικά δικαιώματα» (droits voisins) νοούνται τα δικαιώματα ορισμένων δραστηριοτήτων που σχετίζονται άμεσα με την πνευματική δημιουργία. Στο σύγχρονο δίκαιο και στο διεθνές του επίπεδο «συγγενικά δικαιώματα» θεωρούνται:

α) Τα δικαιώματα καλλιτεχνών, ερμηνευτών, ως των μουσικών, ηθοποιών, τραγουδιστών, χορωδών, χορευτών και λοιπών προσώπων που ερμηνεύουν έργα του πνεύματος με οποιοδήποτε τρόπο, όπως επίσης καλλιτεχνών θεάματος ποικιλιών-βαριετέ ή ιπποδρομίου-τσίρκου, β) τα δικαιώματα των κατασκευαστών φωνογραφημάτων (phonogrammes) και εικονογραφημάτων (videogrammes), γ) τα δικαιώματα των επιχειρήσεων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης. Στα συγγενικά δικαιώματα εντάσσονται και τα δικαιώματα (γραμμικά) των εκδοτών. Τη δημιουργία των δικαιωμάτων αυτών προώθησε η τεχνολογική εξέλιξη, που είχε ως συνέπεια η ερμηνεία του καλλιτέχνη-ερμηνευτή να υλοποιείται με εγγραφή και να γίνεται «αντικείμενο» με αυτόνομη ύπαρξη (π.χ. ηχογράφηση, μαγνητοφώνηση, βίντεο-σκόπηση, κινηματογράφηση) και συνεπώς αντικείμενο δυνατής οικονομικής εκμετάλλευσης χωρίς τη συμμετοχή σ' αυτήν του ερμηνευτή. Τον ίδιο κίνδυνο διέτρεχαν και οι επιχειρήσεις παραγωγής φωνογραφημάτων και ραδιοτηλεόρασης. |

Η αναγνώριση της ανάγκης προστασίας αυτών των προσώπων και επιχειρήσεων κατέληξε τόσο σε εθνικές ρυθμίσεις ως μέρη των γενικών περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας νόμων (π.χ. στο γερμανικό δίκαιο §§ 70-87 του νόμου της 9.9.1965) ή με ειδικούς νόμους (π.χ. στο ελληνικό δίκαιο άρθρα 10-22 –που ήδη καταργήθηκαν– ν. 1075/1980, στο γαλλικό δίκαιο άρθρ. L-211-1 έως L-217-3 του L. 92-597/1992 όπως έχει συμπληρωθεί και τροποποιηθεί) όσο και στη Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης της 26-10-1961 «περί προστασίας των καλλιτεχνών-ερμηνευτών ή εκτελεστών, των παραγωγών φωνογραφημάτων και των οργανισμών ραδιοφωνίας». Τα «συγγενικά δικαιώματα» αν και πλησιάζουν, ωστόσο δεν είναι δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Οι ερμηνευτές και οι άλλοι φορείς συγγενικών δικαιωμάτων εισφέρουν πράγματι μια ατομική πνευματική ή τεχνική παροχή, αλλά δεν δημιουργούν «έργο» (αρνητικό κριτήριο

διαφοροποίησής τους). Πολύ περισσότερο, αναπαράγουν ένα προϋπάρχον έργο δημιουργού. Γι' αυτό τα διάφορα νομοθετικά κείμενα προβλέπουν αυτοτέλεια και το άθικτο της προστασίας των δικαιωμάτων των δημιουργών στα έργα πνευματικής ιδιοκτησίας από την προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων (βλ. άρθρ. 1 Διεθνούς Συμβ. της Ρώμης, άρθρ. L-211-1 του γαλλικού L. 92-597/1992 και τη ρητή διάταξη του άρθρου 53 ν. 2121/93). Το άθικτο της πνευματικής ιδιοκτησίας ενισχύεται ακόμα περισσότερο με την απαγόρευση ερμηνείας των διατάξεων περί συγγενικών δικαιωμάτων κατά τρόπο που να θίγει την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας (άρθρο 53 εδ. 2 ν. 2121/93 και γαλλικού L. 211-1 εδ. 2)

Στο ελληνικό δίκαιο αναγνωρίσθηκαν αρχικά με το ν. 1075/1980 μόνο τα συγγενικά δικαιώματα των καλλιτεχνών-ερμηνευτών ή εκτελεστών. Τα συγγενικά δικαιώματα των παραγωγών φωνογραφημάτων και επιχειρήσεων ραδιοτηλεόρασης δεν είχαν τύχει ειδικής προστασίας. Δυνατή ήταν η προστασία τους βάσει των γενικών διατάξεων του αστικού δικαίου και του δικαίου του αθέμιτου ανταγωνισμού εφόσον συνέτρεχαν βέβαια οι προϋποθέσεις της εφαρμοστέας διάταξης. Έμμεση γενική προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων μπορούσε να θεωρηθεί ότι παρείχε ο ν. 1064/1980 που άμεσα αποσκοπούσε στην προστασία προϊόντων πνευματικής ιδιοκτησίας (άρθρ. 4) από πειρατική αναπαραγωγή τους (κυρίως κασετοπειρατεία). Οι ν. 1064/1980 και 1075/1980 ουδέποτε ενεργοποιήθηκαν για την προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων, γι' αυτό και οι ειδικές διατάξεις τους (άρθρ. 4 ν. 1064 και 5, 10-22 ν. 1075) καταργήθηκαν με το άρθρ. 72 ν. 2121/93. Στο ισχύον δίκαιο η προστασία των συγγενικών δικαιωμάτων ρυθμίστηκε τελικά με το νόμο 2121/1993 (κεφ. όγδοο) και με την κύρωση των Διεθνών Συμβάσεων της Ρώμης και της Γενεύης με τους νόμους 2054/1992 και 2148/1993 αντίστοιχα καθώς και με το ν. 2290/95 για κύρωση της Συμφωνίας TRIPS, άρθρο 14, «προστασία καλλιτεχνών, ερμηνευτών, παραγωγών φωνογραφημάτων και οργανισμών ραδιοφωνίας και τηλεόρασης».

10. Δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας και εργατικό δίκαιο

Και οι δύο αυτοί κλάδοι του δικαίου προστατεύουν την ανθρώπινη δραστηριότητα που δημιουργεί. Πνευματική δημιουργία και εργασία δεν είναι ξεχωριστές ανθρώπινες εκδηλώσεις, ούτε ιεραρχημένες πράξεις. Αποτελούν μια ενότητα με τίτλο την «προσπάθεια», την εργασία με ευρύτερη έννοια, εκείνη που, χειρωνακτική ή πνευματική, μηχανικά επαναλαμβανόμενη ή από έμπνευση κινούμενη, δημιουργική του προϊόντος ή της τέχνης, δημιουργεί τελικά την πραγματικότητα. Ωστόσο, κατά κανόνα, οι περισσότερες νομοθεσίες, όπως και της χώρας μας, δεν εντάσσουν το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας στο εργατικό δίκαιο (με εξαίρεση το ιταλικό δίκαιο) λόγω ουσιωδών διαφορών των δύο τούτων κλάδων δικαίου. Έτσι: Το εργατικό δίκαιο προστατεύει την εξαρτημένη εργασία, χειρωνακτική ή πνευματική, και ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της εργασίας, με κεντρική ιδέα ότι το αποτέλεσμα αυτό ανήκει στον εργοδότη, έναντι του οποίου ο μισθωτός δικαιούται μισθού. Το δί-

και ο τώρα της πνευματικής ιδιοκτησίας θεμελιώνεται στην ελευθερία της πνευματικής δημιουργίας, προστατεύει ατομικά μορφοποιημένο ανθρώπινο πνεύμα, με κεντρική ιδέα ότι το αποτέλεσμα της δημιουργικής προσπάθειας, το έργο και η αξία του, ανήκει μόνο στο δημιουργό του. Το πρώτο έχει κοινωνικό προσανατολισμό, το δεύτερο ατομοκρατικό. Οι διαφορές όμως αυτές δεν παύουν να φέρνουν τα δύο δίκαια σε επαφή, όταν το πνευματικό έργο δημιουργείται κατά την εκτέλεση της εργασιακής σχέσης ή ακόμα όταν οι φορείς συγγενικών δικαιωμάτων, όπως οι καλλιτέχνες-ερμηνευτές-εκτελεστές, εισφέρουν την παροχή τους συνδεδεμένοι με εργασιακή σχέση, ζητήματα που, αν η λύση τους δεν αντιμετωπίζεται νομοθετικά, προκαλούν συνδυασμένη εφαρμογή των δύο δικαίων για την εξεύρεση της ορθής λύσης.

11. Σύνταγμα και πνευματική ιδιοκτησία

Το Σύνταγμα του 1975, όπως αναθεωρήθηκε το 1986 και το 2001, προστατεύει πολλαπλά τόσο τον πνευματικό δημιουργό για

την παραγωγή και διάθεση των έργων του όσο και την πνευματική ιδιοκτησία ως αγαθό, προστασία που δικαιολογεί τη ρήση που έγινε προοίμιο της γαλλικής νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας ότι «η πιο ιερή, η πιο προσωπική από όλες τις ιδιοκτησίες είναι το έργο, καρπός της σκέψης του συγγραφέα».

Ο πνευματικός δημιουργός προστατεύεται αρχικά από τη γενική αρχή του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος περί σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου, δηλαδή της ίδιας της προσωπικότητας γενικά. Έστω και αν με τη διάταξη αυτή δεν ιδρύεται ένα αυτοτελές ατομικό δικαίωμα ή ένα αυτοτελώς προστατευόμενο έννομο αγαθό, η συνταγματική εντολή της, ιδίως προς τον κοινό νομοθέτη, συνίσταται αφενός μεν στο σεβασμό του ανθρώπου, στο προκείμενο του πνευματικού δημιουργού, ως ατόμου όσο και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και αφετέρου στην προστασία της ανθρώπινης αξίας για την αποτροπή της προσβολής της τόσο εκ μέρους των φορέων της εξουσίας όσο και εκ μέρους ιδιωτών. Ως ανή-

Ως ανη-
κοντα στην προσωπικότητα προστατεύονται, βάσει του άρθρου 2
παρ. 1, το δικαίωμα επί του ονόματος (άρθρ. 58 ΑΚ) και το δικαί-
ωμα επί των προϊόντων της διανοίας όσον αφορά τις ηθικής φύσεως
εξουσίες (άρθρ. 60 ΑΚ). Η σημασία όμως της θεμελιώδους συνταγ-
ματικής διάταξης συνίσταται και στο ότι χρησιμεύει και έμμεσα για
την ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων και για την κάλυψη
κενών της κείμενης νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας σ'
ό,τι αφορά τα δικαιώματα-εκδηλώσεις της προσωπικότητας του
πνευματικά δημιουργούντος ανθρώπου, φυσικού ατόμου. Περαι-
τέρω, ο πνευματικός δημιουργός έχει συνταγματικά κατοχυρωμένο
(άρθρ. 5 παρ. 1) το πρωταρχικό και θεμελιωδέστερο δικαίωμα για
ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Με τη διάταξη αυτή
προστατεύεται όχι μόνο η ελευθερία του δημιουργού για άσκηση
των δικαιωμάτων που απορρέουν από την προσωπικότητά του «ως
αυτόνομο, αυτεξούσιο και αυτοδιάθετο μη περιουσιακό αγαθό» και
ανεξάρτητα από συγκεκριμένο έργο αλλά και έντονα προσωπικού
χαρακτήρα δικαιώματά του επί εννόμων αγαθών, όπως τα ηθικής
φύσεως δικαιώματά του στο έργο του. Το ατομικό τούτο δικαίωμα

δεν είναι απεριόριστο. Περιορίζεται και προσδιορίζεται από τη λεγόμενη «τριάδα φραγμών», δηλαδή τα δικαιώματα των άλλων, τη συνταγματική τάξη και τα χρηστά ήθη (άρθρ. 5 παρ. 1), με πρόσθετα όρια την εξασφάλιση της κοινωνικής συμβίωσης προς το συμφέρον του συνόλου (άρθρ. 25 παρ. 2) και την απαγόρευση της καταχρηστικής του άσκησης (άρθρ. 25 παρ. 3). Ανεξάρτητα από ειδικές ρυθμίσεις του νόμου, παραίτηση από το δικαίωμα επί της προσωπικότητας του δημιουργού θα μπορούσε να νοηθεί μόνο ως εκούσιος συμβατικός περιορισμός της ελευθερίας για πνευματική δημιουργία ή των ηθικών εξουσιών του στα έργα του, εφόσον δεν θίγεται ο ίδιος ο πυρήνας του δικαιώματος, οπότε και η σχετική συμβατική δέσμευση θάταν άκυρη ως αντίθετη με τα χρηστά ήθη (άρθρ. 178-179 ΑΚ). Την ελευθερία του δημιουργού για πνευματική παραγωγή και διάδοση των έργων του κατοχυρώνουν συνταγματικά τόσο το άρθρο 14 του Συντάγματος περί ελευθερίας της έκφρασης (δημιουργίας έργων) και της διάδοσης (επικοινωνίας της δημιουργίας του με το κοινό) των στοχασμών και περί ελευθερίας του τύπου, όσο και το άρθρο 16 παρ. 1 που κατοχυρώνει την ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας και της διδασκαλίας σε συσχέτισμό με τις διατάξεις του άρθρου 5α για δικαίωμα στην πληροφόρηση και σε συμμετοχή στην κοινωνία της πληροφορίας.

Το Σύνταγμα προστατεύει και την πνευματική ιδιοκτησία αυτή
καθεαυτή βάσει του άρθρου 17 παρ. 1. Η σύγχρονη θεωρία τόσο
του δημόσιου όσο και του αστικού δικαίου μας, ερμηνεύοντας την
έννοια της «ιδιοκτησίας» της συνταγματικής διάταξης του άρθρ. 17
παρ. 1 ορθά δέχεται ότι ο συνταγματικός όρος «ιδιοκτησία» είναι
ευρύτερος από την «κυριότητα» του αστικού δικαίου και περιλαμ-
βάνει κάθε περιουσιακής φύσεως δικαίωμα. Τη διευρυμένη έννοια
της ιδιοκτησίας δέχθηκε ο Άρειος Πάγος (ΑΠ 40/1998) βασιζόμε-
νος στο άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμ-
βασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: «στην έννοια της περιου-
σίας περιλαμβάνονται όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα αλλά
και όλα τα δικαιώματα περιουσιακής φύσεως ως και τα κεκτημένο
οικονομικά συμφέροντα». Η έννοια συνεπώς της «ιδιοκτησίας» πε-

ριλαμβάνει και την πνευματική ιδιοκτησία, ως προς τα περιουσιακής φύσεως δικαιώματα που απορρέουν από αυτή. Και τούτο ανεξάρτητα από τη νομική φύση του λεγόμενου «δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας» ως ενιαίου ή διπλού, που θα εξετασθεί κατωτέρω, και χωρίς από τη συνταγματική προστασία των απορρεόντων από αυτήν ηθικής και περιουσιακής φύσεως δικαιωμάτων με διαφορετικές συνταγματικές διατάξεις να μπορεί να συναχθεί θέση του συνταγματικού νομοθέτη ως προς τη νομική φύση του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας. Περιορισμούς στο δικαίωμα τούτο θέτει το γενικό συμφέρον (άρθρ. 17 παρ. 1), η τριάδα-φραγμών του άρθρου 5 παρ. 1, το άρθρο 25 παρ. 2 και 3 και το άρθρ. 106 του Συντάγματος και η κοινωνική δέσμευση της πνευματικής ιδιοκτησίας αντίστοιχα με την κοινωνική δέσμευση της κυριότητας. Όπως κάθε ιδιοκτησία έτσι και η πνευματική ιδιοκτησία μπορεί ν' αποτελέσει αντικείμενο αναγκαστικής απαλλοτρίωσης για λόγους δημόσιας ωφέλειας και με καταβολή πλήρους αποζημίωσης. Κριτήριο για την οριοθέτηση μεταξύ συνταγματικού περιορισμού (γενικό συμφέρον) της πνευματικής ιδιοκτησίας και της αντισυνταγματικής στέρησης,

οπότε πρέπει να χωρήσει αναγκαστική απαλλοτρίωση, είναι η ιδέα της ισότητας: δεν επιτρέπεται η επιβολή ιδιαίτερης θυσίας μόνο σε ορισμένο πρόσωπο ή ορισμένη κατηγορία προσώπων. Η διαφοροποιημένη συνεπώς επιβάρυνση των δικαιωμάτων των πνευματικών δημιουργών που καλύπτει το άρθρο 17 παρ. 1 θα είναι ανεπίτρεπτη εφόσον η φύση του πράγματος δεν την δικαιολογεί.

Όπως εξάλλου κάθε δικαίωμα, τόσο το δικαίωμα του δημιουργού όσο και τα συγγενικά δικαιώματα του δημιουργού βάσης δεδομένων και το ειδικής φύσεως δικαίωμα του κατασκευαστή βάσης δεδομένων, υπόκεινται στον περιορισμό που απορρέει από την απαγόρευση της καταχρηστικής άσκησής τους.

Το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας ενισχύει και προστατεύει την πνευματική-καλλιτεχνική δημιουργία. Γι αυτό και είναι το απόλυτα κρίσιμο δίκαιο για την πολιτισμική πολιτική και εξέλιξη ενός κράτους.

12. Πνευματική Ιδιοκτησία και Κοινοτικό-Ενωσιακό δίκαιο

Στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν υπάρχει στη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) συγκεκριμένη διάταξη που να εξουσιοδοτεί για την προσέγγιση των νομοθεσιών. Το άρθρο 95 ΣΕΚ (ήδη 114 ΣΛΕΕ) είναι η κατά κανόνα νομική βάση για την προσέγγιση των νομοθεσιών. Στις κοινοτικές οδηγίες σε σχέση με την πνευματική ιδιοκτησία, γίνεται επίκληση της εγκαθίδρυσης και λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς ως χώρου χωρίς εσωτερικά σύνορα, μέσα στο οποίο διασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων σύμφωνα με τις διατάξεις των Συνθηκών (άρθρ. 26 ΣΛΕΕ πρώην 14 ΣΕΚ). Η έλλειψη γενικής εξουσιοδοτικής βάσης για την πνευματική ιδιοκτησία στο πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο κατέληξε σε αποσπασματικές, μέσω οδηγιών, εναρμονίσεις (βλ. κοινοτικό κεκτημένο). Η διάταξη του άρθρου 167 ΣΛΕΕ (πρώην

151 ΣΕΚ) αναφέρεται μόνο στην ενθάρρυνση της συνεργασίας των κρατών μελών, στην υποστήριξη και συμπλήρωση της δράσης σε τομείς πολιτισμού μεταξύ των οποίων και η καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία, συμπεριλαμβανομένου και του οπτικοακουστικού τομέα (άρθρο 167 παρ. 2 ΣΛΕΕ). Ως προς την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο αποφαινεται, με προδικαστικές αποφάσεις, και επί της ερμηνείας των κοινοτικών πράξεων (άρθρ. 267 ΣΛΕΕ), ενώ το εθνικό δίκαιο, ενόψει της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου, πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο σύμφωνο με τις κοινοτικές οδηγίες, όπου αυτές ρυθμίζουν καταστάσεις. Παράβαση από όργανα του κράτους μέλους του κοινοτικού δικαίου, δημιουργεί ευθύνη του κράτους αυτού σε αποζημίωση τρίτου, εφόσον: α) η παραβιασθείσα διάταξη χορηγεί δικαιώματα σε ιδιώτες, β) το περιεχόμενο του δικαιώματος μπορεί να προσδιοριστεί με βάση τον παραβιασθέντα κανόνα (οδηγία) και γ) υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της παράβασης και της ζημίας του τρίτου, όπως οι προϋποθέσεις αυτές διαμορφώθηκαν από τη νομολογία του Δικαστηρίου.

13. Αρχές του ελληνικού δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας

Οι αρχές που δεσπόζουν στο ελληνικό δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι αρχές παραδοσιακές και κλασικές που δεν απέχουν από τις των άλλων ευρωπαϊκών κρατών, στα οποία ισχύει το ατομοκρατικό σύστημα.

α) Αρχικός δικαιούχος του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο δημιουργός, φυσικό πρόσωπο (άρθρ. 1 παρ. 1 και 6 παρ. 1 ν. 2121/1993).

β) Το δικαίωμα της πνευματικής ιδιοκτησίας γεννιέται και συνεπώς προστατεύεται με τη δημιουργία του έργου (άρθρ. 1 παρ. 1 ν. 2121, ουσιαστικό σύστημα) χωρίς άλλη τυπική προϋπόθεση, όπως δημοσιότητα, κατάθεση κ.ά.

γ) Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ένα και ενιαίο. Περιλαμβάνει δύο δευτερογενή δικαιώματα αποκλειστικά και απόλυτα: της εκμετάλλευσης του έργου (περιουσιακό) και της προστασίας του προσωπικού δεσμού του δημιουργού με το έργο του (ηθικό). Αυτά αντίστοιχα περιλαμβάνουν άλλα τριτογενή δικαιώματα-εξουσίες περιουσιακής και ηθικής φύσεως. Η άσκηση και η μεταβίβαση –όταν είναι δυνατή– του δικαιώματος ανήκει μόνο στο δημιουργό που μπορεί να στραφεί κατά οποιουδήποτε προσβολέα.

δ) Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας και το δικαίωμα κυριότητας του υλικού φορέα του έργου διαφέρουν ως προς το αντικείμενο δικαίου. Το πρώτο αναφέρεται στο άυλο αγαθό, το δεύτερο στο ενσώματο πράγμα. Συνεπώς η μεταβίβαση του ενσώματου φορέα (π.χ. ζωγραφικού πίνακα, αντίτυπου βιβλίου) δεν αφαιρεί από το δημιουργό το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας. Αυτές είναι καταρχήν θέσεις. Τα όρια της σφαίρας του δημιουργού αφενός και του κυρίου του πράγματος αφετέρου προσδιορίζονται (βλ. άρθρ. 17 ν. 2121) από τη στάθμιση των εκατέρωθεν συμφερόντων κατά την άσκηση των δικαιωμάτων που κάθε περιοχή δικαίου τους δίνει και ανάλογα αν ο υλικός φορέας ενσωματώνει μοναδικά το έργο (π.χ. άγαλμα) ή αποτελεί όμοιο υλικό, αντικείμενο προϊόν αναπαραγωγής του έργου (π.χ. αντίτυπο συγγράμματος).

ε) Το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας, σε αντίθεση με το δικαίωμα κυριότητας, είναι χρονικά περιορισμένης διάρκειας. Διαρκεί όσο ζει ο δημιουργός και εβδομήντα χρόνια μετά το θάνατό του (από το τέλος του έτους που συνέβη ο θάνατος, άρθρ. 29 παρ. 1 ν. 2121, όπως τροποποιήθηκε από το άρθρ. 8 παρ. 5 ν. 2557/97). Μετά, το έργο περνάει στον κοινό χώρο, όπου παραμένει ελεύθερο για τον καθένα.

14. Πηγές του ελληνικού δικαίου

Πηγές του ελληνικού δικαίου αποτελούν τόσο η εθνική μας, γενική ή ειδική, νομοθεσία όσο και κυρωθείσες από τη χώρα μας διεθνείς συμβάσεις.

Αρχικό βασικό νομοθέτημα της εθνικής μας νομοθεσίας περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας ήταν ο ν. 2387/1920 «περί πνευματικής ιδιοκτησίας», όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε, και ο ν. ΓΥΠΓ/1909 «περί συγγραφικών δικαιωμάτων των θεατρικών έργων». Ο πρώτος νόμος αυτός που ίσχυσε για εβδομήντα τρία χρόνια ήταν η βάση πάνω στην οποία –παρά τα κενά και τις ελλείψεις του– η νομολογία και η θεωρία προώθησαν την προστασία των πνευματικών δημιουργών. Οι νόμοι ΓΥΠΓ/1909 και 2387/1920 καταργήθηκαν με το άρθρ. 72 ν. 2121/1993.

Βασική πηγή σήμερα του δικαίου της πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί ο νέος νόμος 2121/1993 (ΦΕΚ Α' 25/4.3.1993 περί «Πνευματικής ιδιοκτησίας, συγγενικών δικαιωμάτων και πολιτιστικών θεμάτων», όπως τροποποιήθηκε με το άρθρ. 4 ν. 2173/1993, τα άρθρα 3 και 10 ν. 2435/1996, το άρθρ. 59 §§ 1 και 2 ν. 2218/1994 και ιδίως με το άρθρ. 8 ν. 2557/1997, το άρθρο 7 ν. 2819/2000, το άρθρο 14 ν. 3049/2002, το άρθρο 81 ν. 3057/2002 και το άρθρο 2 ν. 3524/2007 και άρθρ. 49 ν. 3905/2010). Η χώρα μας με τα ως άνω νομοθετήματα επέφερε τροποποιήσεις στο ν. 2121/93 και ενσωμάτωσε στα εθνικό δίκαιο κοινοτικές οδηγίες καθώς και την Οδηγία 2004/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 29-4-2004 σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας. Πηγές του δικαίου μας είναι και:

α) Η Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης, που η χώρα μας κύρωσε με το ν. 100/1975 «περί κυρώσεως α) της Συμβάσεως “περί συστάσεως Παγκοσμίου Οργανώσεως προστασίας της ιδιοκτησίας επί των έργων της διανοίας, υπογραφείσης εν Στοκχόλμη τη 14η Ιουλίου 1967” και β) της κατά την Διπλωματική Διάσκεψιν των Παρισίων του Ιουλίου 1971 γενομένης αναθεωρήσεως της Συμβάσεως της Βέρνης 1886». Η προσαρμογή των εθνικών νομοθεσιών στη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης γίνεται ή αυτομάτως ή με μεταρρύθμιση της εσωτερικής νομοθεσίας ή, κατά το βελγικό πρότυπο, με αναγνώριση από εθνικό νόμο της δυνατότητας επίκλησης των ευνοϊκότερων διατάξεων μεταξύ εθνικής και διεθνούς νομοθεσίας. Η χώρα μας είχε προκρίνει τη δεύτερη λύση. Το ν.δ. 4264/1962 «περί συμπληρώσεως διατάξεων τινών περί προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας» όριζε ότι «Έλληνες υπήκοοι δύνανται να επικαλεσθώσι την υπέρ αυτών εφαρμογήν των διατάξεων της Διεθνούς Συμβάσεως διά την προστασίαν της πνευματικής ιδιοκτησίας της

υπογραφείσης εν Βρυξέλλαις την 26ην Ιουνίου 1948 και κυρωθείσης υπό της Ελλάδος διά του ν.δ. 3565 της 6ης Οκτωβρίου εις πάσαν περίπτωσιν καθ' ην αι διατάξεις αύται είναι ευνοϊκώτεραι των διατάξεων του ελληνικού δικαίου, των προστατευουσών την πνευματικήν ιδιοκτησίαν». Ο νόμος 2121/1993 κατάργησε το παραπάνω διάταγμα (άρθρ. 72 παρ. 1), αφού οι ρυθμίσεις του νόμου θεωρούνται ότι δεν υστερούν σε βαθμό προστασίας από τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης.

β) Η Παγκόσμια Σύμβαση της Γενεύης που η χώρα μας κύρωσε με το ν.δ. 4254/1962 «περί κυρώσεως της παγκοσμίου Συμβάσεως πνευματικής ιδιοκτησίας και των προσαρτωμένων αυτή υπ' αριθμ. 1, 2 και 3 Πρωτοκόλλων».

γ) Οι διεθνείς συμβάσεις που έχει κυρώσει η Ελλάδα (ανωτ. υπό 4, ε).